

e-ISSN: 2148-0494

Dergiabant

Cilt/Volume: 10, Sayı/Issue: 2
(Kasım/November 2022)

Yusuf el-Ka'îd'in *el-Harb fî Berri Mısır* Adlı Romanının Teknik Tahlili

A Technical Analysis of Yūsuf al-Qa'îd's *al-Ḥarb fî Barr Mişr*

Ebrar Ayyıldız

Arş. Gör., Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Res. Asst., Kafkas University, Faculty of Science and Letters,
Department of Arabic Language and Literature
Kars/Turkey

ebrar96varol@gmail.com
orcid.org/0000-0003-4691-4601

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi: 01 Ağustos 2022
Kabul Tarihi: 11 Ekim 2022
Yayın Tarihi: 30 Kasım 2022
Yayın Sezonu: Güz

Article Information

Article Type: Research Article
Date Received: 01 August 2022
Date Accepted: 11 October 2022
Date Published: 30 November 2022
Publication Season: Autumn

<https://doi.org/10.33931/dergiabant.1152318>

İntihal/Plagiarism

Bu makale özel bir yazılımla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
This article was scanned with a special software and no plagiarism was detected.

Atıf/Cite as

Ayyıldız, Ebrar. "Yusuf el-Ka'îd'in el-Harb fî Berri Mısır Adlı Romanının Teknik Tahlili".
Dergiabant 10/2 (Kasım 2022), 583-600. <https://doi.org/10.33931/dergiabant.1152318>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology, Bolu,
14030 Turkey. All rights reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant>

Yusuf el-Ka'îd'in *el-Harb fî Berri Mısır* Adlı Romanının Teknik Tahlili

Öz

Yusuf el-Ka'îd, 20. yüzyılın önemli Mısırlı yazarlarından birisidir. el-Ka'îd'in en bilinen romanlarından olan *el-Harb fî Berri Mısır* adlı eserini, kendi ülkesi Mısır'da yayımlanmasına izin verilmediği için, 1978 yılında Beyrut'ta yayımlamıştır. *el-Harb fî Berri Mısır*, en iyi yüz Arap romanı listesinde dördüncü sırada bulunmaktadır. Eser aynı zamanda 1991 yılında *el-Muvâtinu'l-Mısırî* adıyla sinemaya uyarlanmıştır. Genel anlamda romanın ana teması, 1973 Arap-İsrail Savaşı yıllarında Mısır'da mevcut yolsuzluğu, sosyal ve siyasi alanlardaki suiistimali ve adaletsizliği anlatarak Mısır'ın farklı yüzlerini trajik şekilde ortaya koymaktır. Özellikle toplumsal alandaki yolsuzluk ve yozlaşmanın toplumsal çözülmeye sebebiyet verebileceği için, ne kadar tehlikeli bir durum olduğu üzerinde durmaktadır. *el-Harb fî berri Mısır*, "şımarık" oğlunun yerine bir başkasını askere göndermek için yasadışı yöntemler bulmaya çalışan siyasi otoriteye sahip zengin birisi olan 'Umde (köy muhtarı) ve maddi imkânsızlıklarından dolayı 'Umde'nin oğlu yerine askere gitmek zorunda kalan ve 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda şehit olan köy bekçisinin oğlu Masrî'yi anlatmaktadır. Bu çalışmada, söz konusu romanın bilimsel şekilde tetkik edilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Edebiyatı, Modern Arap Edebiyatı, Modern Arap Romanı, *el-Harb fî berri Mısır*, Yusuf el-Ka'îd.

A Technical Analysis of Yūsuf al-Qa'îd's *al-Ḥarb fî Barr Mişr*

Abstract

Yūsuf al-Qa'îd is one of the most important Egyptian writers of the 20th century. One of his most famous novels, *al-Ḥarb fî Barr Mişr*, was published in Beirut in 1978, as it was not allowed to be published in his home country, Egypt. *al-Ḥarb fî Barr Mişr* ranks fourth in the list of the hundred best Arabic novels. The work was also adapted to the cinema under the name of *al-Muwâtin al-Miṣrî* in 1991. In general, the main focus of the novel is to tragically reveal the different faces of Egypt by describing the corruption, abuse and injustice in the social and political fields in Egypt during the 1973 Arab-Israeli War. It focuses on how dangerous a situation it is, especially since corruption and degenerateness in social areas can cause social disintegration. *al-Ḥarb fî Barr Mişr* is about 'Umde (village headman), a rich man with political authority who tries to find illegal methods to send someone else to enlist instead of his 'spoiled' son, and Maṣrî (the son of the village guard) who had to go to the army instead of 'Umde's son due to financial impossibilities and martyred in the 1973 Arab-Israeli War. In this study, it is aimed to examine the novel scientifically.

Keywords: Arabic Language and Literature, Modern Arabic Literature, Modern Arabic Novel, *al-Ḥarb fî Barr Mişr*, Yūsuf al-Qa'îd.

Giriş

Yusuf el-Ka'îd, 20. yüzyıl Arap dünyasının tanınmış yazarlarından biridir. 1944 senesinde Mısır'ın kıyı bölgelerinden el-Buhayra'nın ed-Dahriya köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının isteği üzerine öğretmen olmuşsa da üç yıl öğretmenlik yaptıktan sonra Mısır ordusuna katılmıştır. Diğer tanınmış pek çok Mısırlı yazarların aksine, Ka'îd anavatanında Mısır'da eğitim görmüştür. 1967 ve 1973 savaşlarına tanıklık etmiştir. Ordudan ayrıldıktan sonra *Musavvir* dergisinde yazar ve editör olarak çalışmıştır. Yazarın, on bir romanı ve kısa hikâyelerini topladığı dört kitabı bulunmaktadır. İlk romanı olan *el-Hidad*, 1969 yılında yayımlanmıştır. *el-Harb fî Berri Mısır*, yazarın yayımlanan yedinci romanıdır ve en iyi yüz Arap romanı listesinde dördüncü sırada yer almaktadır. el-Ka'îd

toplumsal sorunlara ışık tuttuğu romanlarında, yaratıcı anlatım tekniklerini kullanmaktadır. *el-Harb fî Berri Mısır* adlı romanını 1975 yılında yazmasına rağmen eser, ancak 1978 yılında Beyrut'ta basılabilmektedir. Mısır'da uzun yıllar yasaklanan ve ilk baskısı 1985 yılında yapılabilen bu roman, ilk basımından altı yıl sonra, 1991 yılında *el-Muvâtinu'l-Mısri* adıyla sinemaya uyarlanmıştır. Film, daha sonra 17. Moskova Uluslararası Film Festivali'ne katılmıştır. Yazarın eserleri İngilizce, Rusça, Fransızca, Hollandaca, Almanca, Çince, Japonca ve Türkçe gibi pek çok dile çevrilmiştir. *el-Harb fî Berri Mısır*, Mısır ve Arap dünyasında siyasi romanlar arasında önemli bir yer edinmiştir.¹

Bu akademik çalışmada, Yusuf Ka'îd'in *el-Harb fî Berri Mısır* adlı romanının teknik analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında, yazarın söz konusu eseri birincil kaynak olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte konuyla ilgili bilimsel yayınlardan da istifade edilmiştir.² Çağdaş Arap edebiyatının tanınmış yazarları arasında yer alan Yusuf Ka'îd'in bahsi geçen özgün eserinin bilimsel şekilde incelemeye tabi tutulmasının, Arap dili ve edebiyatı alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. *el-Harb fî berri Mısır* Adlı Eserin Olay Örgüsü

Roman, 1952 Mısır Devrimi sonrası Cemal Abdünnâsır (ö. 1970) Dönemi'nde millileştirilen ve köylülerin toprak sahibi olmasını sağlayan toprak kanunuyla birlikte, köy muhtarı olan 'Umde'nin 1954 yılında el konulan topraklarının ona geri verilmesi hadisesiyle başlar.³ Topraklarının iade edilmesiyle gücüne güç katan 'Umde, artık otoritesini daha da güçlendirmiş ve köydeki hâkimiyetini daha da kuvvetlendirmeyi başarmıştır. Bu olayla eş zamanlı olarak 'Umde'nin son eşinden doğan en küçük oğlunun askere çağrıldığı haberi gelmiştir. Fakat 'Umde'nin sonuncu ve en genç olan hanımı, tek evladı olan oğlunun askere gitmesini istememektedir. Çünkü 'Umde'nin diğer eşlerinden doğan erkek çocukları da askere gitmemiştir. Aslında 'Umde, oğlunun şımarıklığından rahatsızlık duyduğu ve onun sorumluluk almayı öğrenmesini istediği için askere gitmesini desteklemektedir. Fakat annesi oğlunun askere gitmesini kesin bir dille reddetmekte ve bedeli ne olursa olsun isteğinin yerine getirilmesini beklemektedir. 'Umde ise eşinin çok sinirlenip otoritesini sarsabilecek sırrını başkalarına anlatmasından ve bu sırrı herkesin öğrenmesinden korkmaktadır. 'Umde, sırrı insanlar tarafından öğrenilirse erkekliğini kaybedeceğini ve köylülerin gözünden düşeceğini düşünmektedir. Bu sır 'Umde'nin prostat ameliyatı olmasıyla birlikte erkekliğinin sonunun geldiğini düşünmesidir. 'Umde tüm bunları göz önüne aldığında, ne pahasına olursa olsun oğlunu askere gitmekten kurtaracak bir çözüm yolu bulması gerektiğini düşünmektedir. Duyduğuna göre, Müteahhit namıyla tanınan, kendisinden istenen her şeyi yapabilen, sahte evrak düzenleme, rüşvet alma gibi suçlardan

¹ Sümeyye Süleyman Ali eş-Şevâbke, "el-Mitâkis tecrîben rivâ'iyyen: Kirâ'etun fî a'mâli'r-rivâ'i el-Misri Yusuf el-Ka'îd: 'el-Harb fî berr Mısır' ve 'Yehdus fî Mısır el-ân' ve Sülâsiyyetu 'Şekâvâ'l-Misri el-Fasîh'", *Mecelletu Câmi'ati'n-Necâh li'l-Ebhâs (el-'Ulûmu'l-İnsâniyye)* 3/27, 644.

² Bu hususta ayrıca bk. Hasan Harmancı, "Abdurrahman Munîf'in el-Escâr ve İğtiyâlu Merzûk Adlı Romanının Teknik Yönden İncelenmesi", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2013), 67-96; Mehmet Tekin, *Roman Sanatı 1: Romanın Unsurları* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012); Fatih Tepebaşılı, *Roman İncelemesi* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2019); Ahmet Yıldız, "Abdulvehhâb 'İsâvî'nin ed-Dîvânü'l-İsbartî İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi", *Akif* 51/1 (ts.), 66-95.

³ bk. Musa Yıldız, *Necîb Mahfûz'un Sembolik Romanları* (İstanbul: Akdem Yayınları, 2020), 19.

cezaevine girip çıkan ve asıl mesleği ilkokul öğretmenliği olan bir kişiden yardım alabileceği aklına gelir.⁴

Vakit kaybetmeden müteahhitle görüşmeye gider. müteahhit, bu isteğin gerçekleşmesinin oldukça zor ve karmaşık olduğunu, ancak bir yolunun olabileceğini, sadece 'Umde'nin oğluyla aynı yıl ve günde doğan, aynı zamanda ona benzeyen bir genç bulunursa çözümünün olabileceğini dile getirir. Köyün nüfus kayıtları kontrol edildiğinde, şartlara uyan tek genç, emekli bekçinin oğlu olan Masrî çıkar. Bu genç, köyde zekâsı ve okuldaki başarısıyla tanınan birisidir. Fakat bir sene önce babasına tarlada yardımcı olmak için okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Beş kızın içerisinde tek erkek çocuğu olduğu için, askerden muaf tutulmuştur. Masrî'den başka kimse şartları taşımadığından, 'Umde bekçilik yapan Masrî'nin babasıyla bu konuyu konuşmak için onu yanına çağırır. Oğlu yerine Masrî'nin askere gitmesini ve bunun karşılığında ne isterse yerine getireceğini söyler. Kısa bir süre önce, 1954 yılında, el konulan toprakların eski sahiplerine geri verilmesi haberiyle, Bekçi elindeki toprakların 'Umde'ye iade edileceğini bilmektedir. Bekçi'nin söz konusu toprakları, ailesinin masraflarına yetmeyen cüzi miktardaki emekli maaşı haricinde, tek geçim kaynağıdır. Ailesini bu fakirlikten kurtarmak isteyen ve başka bir çarelerinin olmadığını düşünen Masrî, 'Umde'nin oğlu yerine askere gitmeyi kabul etmek zorunda kalır. 'Umde'nin oğlu yerine geçerek vatani görevini yerine getirmeye giden Masrî, bu yalanın ortaya çıkacağından korktuğu için oldukça huzursuzdur. Çatışmaların iyice şiddetlendiği bir günde, beklenmeyen bir şey olur ve Masrî, 1973 Ekim Savaşı'nda şehit düşer.⁵

Askerliği süresince bu düzenbazlığı arkadaşına anlatmış ve eğer şehit olursa adaletin yerini bulması için ondan yardım istemiştir. Bir grup asker ve gerçekleri bilen bu arkadaşı, savaşta şehit düşen Masrî'nin cenazesini onun köyüne götürmek için giderlerken yolda aynı köyden bir adamla karşılaşır. Aralarında geçen sohbet sonrasında, cenazeden sorumlu olan asker 'Umde'nin oğlunun şehit olduğunu söylediğinde, adam 'Umde'nin oğlunun askere gitmediğini, kendisinin köyde olduğunu ve bu cenazenin ona ait olamayacağını söyler. Böylelikle gerçekler ortaya çıkmaya başlar. Cenazeden sorumlu subay, gerçeği öğrenmek için resmi belgeleri ve fotoğrafları ortaya çıkardığında, tüm köylü de konuya dâhil olur. Netice itibarıyla şehit olan kişinin Masrî olduğu, fakat kimlikte yazan ismin 'Umde'nin oğluna ait olduğu anlaşılır. Subay, olayla ilgili soruşturma açsa da 'Umde suçunun ortaya çıkmaması için üst makamlarda tanıdığı kişiler aracılığıyla soruşturmanın kapanmasını sağlar. Şehit olan Masrî, 'Umde'nin oğlu olarak defnedilir. Şehit maaşından ve şehit ailelerine sağlanan haklardan 'Umde yararlanırken Masrî'nin ailesi bunların hiç birinden yararlanamaz. Böylelikle olay örgüsü bütünüyle sümen altı edilmiş şekilde kapanmış olur.

2. *el-Harb fi berri Mısr* Adlı Eserin Teknik Analizi

Ka'îd, romanda yeni teknikler kullanarak görüşlerini dile getirmiştir. Romanını basit yazma tekniği ve sade üslubuyla okuyucu tarafından rahat anlaşılacak bir dilde kaleme

⁴ Yusuf Ka'îd, *el-Harb fi berr Mısr* (Kahire: Mektebetu Medbûlî, 1411/1991), 60.

⁵ Ka'îd, *el-Harb fi berr Mısr*, 90.

almıştır. Roman Arapça kaleme alınmış, aynı zamanda sık sık geriye dönüş tekniğini kullanarak geçmişte meydana gelen olayların alt yapısı ve arka perdesiyle ilgili malumat verilmiş ve ardından meydana gelecek olaylar için okuyucuya ön bilgilendirmelerde bulunmuştur. Bu bağlamda, örneğin roman içerisinde yer alan şu cümleye işaret etmek mümkündür: “1954’te bizden alınan topraklar geri verilmişti ve tekrar onurumuza kavuşmuştuk.”⁶

Ka'îd, belirli bir zaman diliminde meydana gelen olayları kesintisiz ve birbirine bağlı bir şekilde okuyucuya aktarmak için özetleme tekniğine başvurmaktadır. Bu teknikte birlikte bazı olayları, uzun zaman dilimlerini okuyucuyu sıkmadan ve konu bütünlüğünden çıkmadan özetleyerek aktarmaya özen göstermiş, gerek duymadığı ayrıntılara yer vermeyerek olay akışını bozmamıştır. Örneğin; “(Toprakların iade edilmesi) haberi duyduğumda şöyle dedim: ‘Şimdiye kadar iade edilenlerden çok, asıl önemli olan önümüzdeki günlerde iade edilecek olanlar.’”⁷ Yazar burada daha önemli olan şeyin ne olduğundan bahsetmemiş ve önümüzdeki günlerde iade edilecek olanlar ifadesini kullanarak konuyu özetlemekle yetinmiştir.

Romanda yeri geldiğinde tasvir (betimleme) tekniğini kullanan yazar, kişilerin hareketlerini ve eylemlerini tanıtarak kurmaca evrenin görsel yapısını oluşturmakta ve olayları bu şekliyle okuyucuya sunmaktadır. Örneğin;

“Umde'nin pürüzsüz, yumuşak elini, kurumuş topraklar gibi kuru ve çatlak ellerimin arasına aldığım, parmaklarındaki yüzük taşlarının avuçlarımın içine iğne gibi battığını hissettim. ‘Umde’nin ağır, tombul, sıcak ve etli elini öpmek üzere yaklaştım.”⁸

Yazar, romanda sıklıkla iç çözümleme tekniğini kullanarak kişileri tüm gerçekçiliğiyle okuyucuya iletmekte ve anlatıcı figürün zihni ile gönlüne nüfuz ederek görünmeyen yaşantıyı anlatıcıların ifadeleriyle okuyucuya aktarmaktadır. ‘Umde karakteri, refah, bolluk ve rahatlık içinde yaşayan kibirli biri olarak sunulurken Bekçi karakteri ise ömrü fakirlik ve zorluklarla geçen bir kişi olarak okuyucuya takdim edilmektedir. Örneğin; ‘Umde romanda kendisinden bahsederken şu cümleyi sarf etmektedir; “Biz önemli insanların çocuklarıyız, herkes bizi kıskanır.”⁹

Romanda, 1973 Arap-İsrail Savaşı’nda yaşanan bir hadiseden ziyade ülkede yaygınlaşan bozulma ve yozlaşmaya dikkat çekilmektedir. Bu siyasi ve toplumsal yapılarıdaki yolsuzluk ve yozlaşmanın toplum için ne kadar tehlikeli bir durum olabileceği üzerinde durulmaktadır. Roman bölümlere ayrılmakta ve anlatım bu surette okuyucuya sunulmaktadır. Romanda her bir bölüm, bir şahsın gözünden anlatılmaktadır. Bu şahıslar olayları anlatırken kişisel görüş ve duygularına da sık sık yer vermektedirler. Şahısların duyguları kendi sorumluluklarından ve kişisel bilinçlerinden kaynaklanmaktadır.

⁶ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısr*, 7.

⁷ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısr*, 18.

⁸ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısr*, 62.

⁹ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısr*, 16.

3. *el-Harb fî berri Mısır* Adlı Eserin Yorumlanması

Roman içerisinde, başkişinin Masrî olmasına karşın, ona ait müstakil bir bölüme yer verilmediği gözlemlenmektedir. Masrî'nin 'Umde'nin oğlu yerine askere gitmesi hadisesi, diğer anlatıcılar tarafından dile getirilmektedir. Bu durum, söz konusu hadiseye dikkat çekilmek istendiği için bu şekilde tasarlanmış olmalıdır. Çünkü Masrî'nin duygularını, başından geçen hadiseleri ve bunun yanı sıra fakir ailesinin karşı karşıya kaldığı sorunları kendi ağzından okuyucuya aktaramaması, akıllarda bir soru işareti oluşturmayı hedefliyor olmalıdır. Yazar muhtemelen bu sayede okuyucuyu söz konusu olayların üzerinde düşünmeye sevk etmeyi amaçlamaktadır. Anlaşılacağı üzere, romanda sömürülen kişi, Masrî'den başkası değildir. Dolayısıyla söz konusu kurgu sayesinde, söz hakkı elinden alınan bu gencin maruz kaldığı sömürüye dikkat çekilmek istenmiş olması muhtemeldir. Masrî karakteri, romanda insan haklarının ve hukukun göz ardı edildiği bir dönemde, Mısır halkının karşı karşıya kaldığı sorunları tecrübe eden bir temsilciye dönüştürülmüştür. Nitekim bu durum, bizzat karaktere verilen isimden de açıkça anlaşılmaktadır. Zira *Masrî* sözcüğü, Mısır Arap halk lehçesinde, *Mısrılı* anlamına gelmektedir. Bu yüzden Masrî karakterinin sıradan bir Mısır vatandaşını temsil ettiği hususunda kuşkuya mahal yoktur. Modern Arap edebiyatında, karakterlere verilen isimlerin üzerinden belirli olguların sembolize edilmesi alışıldık bir durumdur. Örneğin; Mısır romancılığının en tanınmış ismi olan Necib Mahfûz (ö. 2006)'un bu kullanımdan sıklıkla istifade ettiği gözlemlenmektedir.¹⁰ İsimler üzerinden veya karakterlerin isimsiz bırakılması üzerinden kurulan bu minvaldeki sembolizm örnekleri, Arap edebiyatında elbette yalnızca Mısrılı yazarlarla sınırlı değildir. Arap ve Afrika edebiyatının en önemli temsilcileri arasında sayılan et-Tayyib Sâlih (ö. 2009) gibi büyük isimler tarafından da bu kullanım sıklıkla tercih edilmektedir.¹¹ Sâlih'in romanlarındaki karakterlerden her biri, tıpkı Ka'îd'in romancılığına benzer şekilde, genellikle bir fikrin veya amacın sembolüdür.¹²

Çağdaş Arap edebiyatında, halkın sorunlarının edebiyata yansıtılması, önemli bir görev olarak görülmektedir. Hatta Mısır edebiyatının en önemli temsilcilerinden birisi olan Ahmet Şevki dahi, kariyerinin başlarında halkın sorunlarını görmezden geldiği gerekçesiyle eleştirilmiş ve halk şairi olarak adını zihinlere kazıyana kadar büyük uğraşlar vermiştir.¹³ Dolayısıyla Ka'îd'in söz konusu eserinde, son derece halkçı bir tutum sergileyerek Mısır halkının mevcut sorunlarını ustalıkla dile getirmeyi başardığını söylemek mümkündür. Örneğin; istediğini yapabilen ve dilediğini elde edebilen bir otorite olarak okuyucuya sunulan 'Umde karakteri üzerinden, Mısır halkının karşı karşıya olduğu otoritelerin kısıtlayıcılığına ve yozlaşmışlığına dikkat çekilmektedir. Buna karşın maddi imkânsızlıklar dolayısıyla eğitim hakkı elinden alınan Masri, kanuna aykırı şekilde nüfuzu ve siyasi gücü

¹⁰ bk. Esat Ayyıldız, "Necib Mahfûz'un Hân el-Halîf Adlı Romanındaki Psikanalitik Yaklaşımlar", *Filoloji Alanında Yeni Ufuklar*, ed. Mehmet Cem Odacıoğlu (Ankara: Gece Kitaplığı, 2019), 89.

¹¹ bk. Esat Ayyıldız, "et-Tayyib Sâlih'in 'Mevsimu'l-Hicre İle's-Şemâl' Adlı Romanının Tahlili", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 58/1 (Haziran 2018), 686.

¹² Celal Turgut Koç, *Tayyib Sâlih ve Romancılığı* (Konya: Palet Yayınları, 2018), 28.

¹³ Esat Ayyıldız, "Ahmet Şevki'nin Mısır İstiklalinin Müdafaası İçin Sömürge Yöneticisine Hitaben Nazmettiği Lâmiyye'sinin Tahlili", *Arap Edebiyatında Vatan ve Bağımsızlık Mücadelesi*, ed. Ahmet Hamdi Can - İhsan Doğru (Ankara: Nobel Bilimsel Eserler, 2021), 1-2.

olan bir köy yöneticisinin oğlu yerine askerlik görevini yapmak zorunda bırakılmıştır. Bilindiği üzere, eğer ülke yönetiminde işleyen bir hukuk sistemi mevcutsa, o devletin vatandaşlarını hukuki güvence altına almış olması gerekmektedir. Bu hukuki güvencenin başında ise, doğal olarak kendi kaderini belirleme hürriyeti gelmektedir. Ancak romanda, Mısır halkının bu hak ve hürriyetten mahrum bırakıldığı gözler önüne serilmektedir.

'Umde ve Müteahhit gibi, insanların hayatlarının heba olmasına sebebiyet veren, kötü kalpli ve zulmün somutlaştırılmış temsilcileri olarak sunulan düzenbaz kişiler, aslında halkın hakkını ve hürriyetini elinden alan despot yönetim ve güçleri temsil etmektedir. 'Umdenin şımarık ve haylaz oğlu üzerinden ise, gelecekte kamu düzenindeki bozukluğun ve yolsuzluğun süreceğine işaret edildiğini düşünmek mümkündür. Böylelikle hak ve hukukun hâkim olmadığı toplumların, tıpkı 'Umde'nin oğlu gibi, nihai olarak başarısızlık ve cehalete mahkûm olacağı anlatılmak istenmiş olabilir.

'Umde, dolandırıcılık ve hile yoluyla köydeki gücünü sağlamlaştırmıştır. Bu sebeple orada yaşayan halk, bozulmuş bir yönetimin altında ömürlerini sürdürmeye mecbur bırakılmıştır. 'Umde, köy halkının elindeki topraklarını geri alarak gücüne güç katmış ve halkı kendisine daha da boyun eğmek mecburiyetinde bırakmıştır. Böylelikle geri aldığı topraklarla birlikte, adeta o topraklar üzerinde çalışan çiftçilere de sahip olmuştur. Dolayısıyla artık istediği gibi köy halkının özel hayatına karışabilecek, alacakları kararlara tamamen müdahale edebilecektir. Bölgede iktidarın dizginlerini eline alarak adeta kendi başına buyruk bağımsız bir otorite gibi davranabilmesinin sebebi, şüphesiz ki ona bu yetki ve gücü veren siyasi iktidardır. Siyasi erk sahiplerinin kötü yöne sevk ettiği karakterlerin sebebiyet verdiği olumsuz durumlar, yine modern Arap edebiyatı tarafından sıklıkla işlenen konular arasındadır. Nitekim bu durum, toplumcu gerçekçilik geleneğinin önemli bir parçasıdır.¹⁴

Bir devlet yapısını ve bu yapının çalışma mekanizmasını belirli kurallara bağlamak, hukuk devleti olmanın koşullarından biri sayılmaktadır. Hukukun olduğu yerde adaletin de olması gerektiği kabul görmüş bir gerçektir. Ancak "adalet" "herkesin hak ettiğini vermek" manasına gelirken, bu kavram sanki sadece "herkese hak ettiği cezayı vermek" şeklinde algılanmıştır. Oysa meselenin "insan hakları", "insanlık onur ve değeri" gibi beynelmil bir boyutu da bulunmaktadır. Bir toplumda insan hakları, her bir birey için sağlanabiliyorsa, hukuk devletine ulaşmada epey yol kat edilmiş denilebilir.¹⁵ Fakat insanların haklarının çiğnendiği ve insanlara hak ettiğinin verilmediği topraklarda, usulsüzlük ve yozlaşmanın olması kaçınılmaz bir sonuçtur. Romandaki Bekçi, Subay ve Müfettiş gibi karakterler hukuk mücadelesi vermek durumunda kalırken, 'Umde gibi çıkarıcı karakterler ise, hukukun bağlayıcılığından kolayca sıyrılabilmektedir. Adalet ve güvenden yoksun söz konusu ortamı, Masrî'nin arkadaşı şu şekilde özetlemektedir:

"...Dün durdurdukları savaşta, arkamızda da önümüzde de bir düşman vardı; işgal altındaki Sina'ya sıkılan her kurşun için, bir kurşun da tutsak ve işgal edilmiş Mısır'a doğru sıkılmalıydı; onu işgal edenler başka türden: fakirlik, geri kalmışlık, adaletsizlik

¹⁴ Rahmi Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi* (Ankara: Vadi Yayınları, 2012), 25.

¹⁵ Burhan Kuzu, "Hukuk Devleti ve Hukuk Zihniyeti", *Akademik Araştırmalar Dergisi* 11 (2001), 1-25.

ve baskı. Fakat biz bunu anlamadık. Gözle görülmeyen kötü huylu düşmanlarımızı bırakarak tüm gücümüzü açık seçik görünen düşmana karşı kullandık.”¹⁶

Yine Masrî'nin arkadaşı başka bir cümlesinde: “Çok iyi öğrendiğim bir ders ise, ülkemizin kendi evlatlarını merhametsizce yiyen bir kediye benzediğidir” şeklinde yorumda bulunarak mevcut durumu eleştirmektedir.¹⁷ Aslında yazar iktidarı tenkit ederken aynı zamanda kendi halkı olan Mısır toplumunu da uygunsuz tutumlarından dolayı eleştirmektedir.¹⁸ Romanda işaret edildiğine göre, ülke içerisinde bir savaş söz konusu olduğunda, fakirler savaşa katılarak ülkeleri için canını ortaya koymaktadır. Öte yandan savaş sona erdiğinde, zenginler toprak yönetimi veya kalkınma projeleri ile daha da zenginleşecekleri bir ortam elde etmektedir. Muhtemelen Mısır'daki belirli çıkar gruplarını rahatsız ettiğinden, tetkik ettiğimiz söz konusu bu eserin 1985 yılına kadar basımına ve satışına Mısır'da izin verilmediği gözlemlenmektedir.

4. Materyal Unsurlar

el-Harb fî Berri Mısır adlı roman incelemeye tabi tutulduğunda, roman içerisindeki çeşitli materyal unsurlarla karşılaşılmaktadır. Bunlar arasında, anlatıcı, mekân, zaman ve romanın şahıs kadrosunu saymak mümkündür. Romanın şahıs kadrosu kapsamında ise, 'Umde, Müteahhit, Bekçi, Masrî'nin Arkadaşı, Subay ve Müfettiş karakterleri yer almaktadır.

4.1. Anlatıcı

Roman boyunca kahraman-anlatıcı tekniği kullanılmaktadır. Romanın altı anlatıcısı bulunmaktadır ve bunları, 'Umde, Müteahhit, Bekçi, Arkadaş, Subay ve Müfettiş şeklinde sıralamak mümkündür. Söz konusu kahramanlar, kendilerinden bilgi aktarırken aynı zamanda da olaylara ve durumlara karşı bakış açılarından bahsetmektedirler. Olay örgüsünün ilerlemesine göre, bilinçli şekilde olayları aktarmaktadırlar. Kahramanların karakterleriyle ilgili cümlelerinden alınan bilgiler bir bütün olarak düşünüldüğünde, karakterleri hakkında bir fikir edinmek mümkün olabilmektedir. Roman, altı şahsın mesleki isimlerini taşıyan müstakil bölümlerden oluşmaktadır. Anlatıcılar, kendi bölümlerinde, hikâye örgüsü içerisinde oynadıkları rolleri anlatmaktan da kesinlikle kaçınmamaktadırlar. Yine anlatıcılar, yerine göre doğrudan okuyucuya hitap ederek olay akışından bahsetmektedirler. Örneğin; Müteahhit kendi bölümünde geçmişte başına gelenleri anlatmak isterken şu cümleyi kurmaktadır: “‘Umde'nin size daha önce öğretmenlikten nasıl atıldığından bahsetmiş olduğumu sanıyorum. Bu zor meseleyi size anlatmaktan beni kurtardığı için ona müteşekkirim.”¹⁹ Gerçekten de 'Umde kendi bölümünde Müteahhit'in görevinden neden uzaklaştırıldığını anlatmaktadır. Yine başka bir bölümde Bekçi

¹⁶ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısır*, 109.

¹⁷ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısır*, 110.

¹⁸ Zehra Sâlimî - 'İvâc Saide, *el-Eb'âdu's-siyâsiyye fî rivâyeti 'el-Harb fî berri Mısır'* (el-Mesîle: Câmi'atu Muhammed Bûdiyâf, Kulliyetu'l-Âdâb ve'l-Luğât, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 38.

¹⁹ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısır*, 33.

konuşmasına başlarken: “İlk önce size kendimi tanıtayım. Sanırım romandaki rol sırası bana geldi.” ifadesiyle doğrudan okuyucuya hitap etmektedir.²⁰

Yazarın tahkiyeyi anlatıcılar aracılığıyla gerçekleştirmesi, onun kendi sanatsal tercihinden kaynaklanmaktadır. Anlatıcılar, kendi bölümlerine ruhsal durumlarından, yaşadıkları sorunlardan ve kişisel problemlerinden bahsederek başlamaktadırlar. Anlatıcılar olayları ve durumları sübjektif bir dille aktarmaktadırlar. Her anlatıcı ne anlatmak isterse onu anlatmakta, hoşuna gitmeyen veya okuyucuya aktarmayı uygun bulmadığı bir mevzu olduğu zaman, konuya açıklık getirmeyebilmektedir. Örneğin; oğluyla arasında geçen konuşmaya sıra geldiğinde Bekçi şöyle diyerek anlatmak istemediği bir mevzuya hiç değinmemektedir:

“Şimdi tüm hikâyemdeki en can alıcı noktaya geliyorum. O korkunç sabah eve döndükten sonra Masrî ile aramda geçenler. Sizden özür diliyorum, size anlatmamı istediğiniz en önemli şeyin bu olduğunu biliyorum. Fakat ne olursa olsun anlatmayacağım. Buna katlanamam, yapamam.”²¹

4.2. Mekân

Romanın olayları Mısır'da geçmekte, olay örgüsü çeşitli şehir ve bölgelere uzanmaktadır. Genel olarak olaylar köyde ve 'Umde'nin *devvarında* geçmektedir. *Devvâr* sözcüğünün, Mısır halk lehçesinde, 'umdelerin köyü idare ederken kullandıkları binalara verilen spesifik bir isimlendirme olduğu bilinmektedir. Kısacası Kahire, Îtây el-Bârûd, İskenderiye, Süveyş, Tanta ve askerî hareketliliğin gerçekleştiği mıntıka, romanda mekân olarak kullanılan alanlardır.

Romandaki şahıslar sık sık Nil deltasına olan sevgilerinden ve bağlılıklarından bahsetse de o bölgede gerçekleşen bir olayın olup olmadığına dair bir ayrıntı verilmemektedir. Fakat olayların genellikle Güney Mısır'da gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Yazarın romandaki çoğu olayı kırsal kesimde bulunan bir köyde kurgulaması, Mısır halkının gerçek yaşamına, sosyal ve siyasi ilişkilerine ışık tutma arzusundan kaynaklanıyor olmalıdır. Aynı zamanda yazarın da bir köyde dünyaya gelmesi, köy yaşamına ve köy halkının bazı sorunlarına değinme motivasyonunu arttırmış olmalıdır.

4.3. Zaman

Mısır, galip geldiği 1973 Ekim Savaşı sonrasında, ABD ile kurulacak ittifak sayesinde, Batı merkezli uluslararası devletler sistemine dâhil olma imkânı elde etmişti. Fakat Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın Kudüs'ü ziyareti esnasında İsrail ile görüşmelere başlaması ve bu görüşmelerin sonunda Camp David anlaşmasını imzalaması, Mısır'ın Arap dünyasından izole edilmesine sebep oldu. Ekonomik ve askeri alanda bağımlılığın yönü Batı bloğuna döndü; ama Mısır'da yaşanan dönüşüm, sadece dış politika alanında gerçekleşmedi. İç politikada da ciddi bir politik dönüşüm, ekonomi ve sosyal politikalarda ciddi değişikliklerle kendini belli etti. İzlenen politikalar, Mısır'da toplumun refah düzeyini

²⁰ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısır*, 53.

²¹ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısır*, 77.

yükseltmediği gibi daha da kötüye gitmesine neden oldu.²² Siyasi ve sosyal karışıklığın bulunduğu böylesi bir ortamda gerçekleşen olay örgüsü, 1973 yılına tarihlendirilmektedir. Fakat siyasi sebeplerden dolayı, romanın ancak 1978 yılının Mart ayında yayımlanabildiğini hatırlatmakta fayda vardır.

'Umde, romanda olaylardan ve kendisinden bahsederken zamanı üçe ayırmıştır. 1952 Temmuz Devrimi öncesinden, devrim sonrasında ve 1973 Arap-İsrail Savaşı'nın olduğu günlerden bahsetmektedir. Arkadaşının belirttiğine göre Masrî, Miladi 22 Ekim 1973 Pazartesi, Kıpti 21 Babih 1690 ve Hicri 26 Ramazan 1393 tarihinde, öğleden sonra saat iki buçukta şehit düşmüştür. Muhtemelen burada farklı takvim sistemlerinin bir arada kullanılması, Mısır'da hüküm sürmüş olan farklı kültürlerle yapılmış bir göndermedir. Çünkü Mısır'da yaşanan bu minvaldeki hadiseler tek bir aidiyeti, dini ve zamanı temsil etmemekte, Mısır topraklarında yaşayan her Mısır vatandaşını ilgilendirmektedir. Yazar, romanda olayları genellikle kronolojik bir tarzda aktarmaktadır. Aynı zamanda olayları ve mesajları iletme yetkisini anlatıcılara vermektedir. Anlatıcılar da aktarmak istedikleri konulara göre, geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman arasında okuru gezdirebilmektedir.

4.4. Romanın Şahıs Kadrosu

Romanın en önemli şahısları, 'Umde ve Masrî'dir. 'Umde otoriteyi simgelerken Masrî sıradan bir Mısırlıyı simgelemektedir. Romandaki diğer şahıslar, Kâtip, Müteahhit, 'Umde'nin oğlu, Bekçi, Masrî'nin arkadaşı, Subay ve Müfettiş'tir. 'Umde, eşlerinden ve babasından da bahseder; ama eserde bu şahıslarla gerçekleştirilen diyaloglara yer verilmemektedir. 'Umde kendi ağzından, babasıyla eşlerinin sözlerini veya bir takım düşüncelerini aktarmaktadır. Romandaki olay örgüsü, mezkûr şahıslar arasında gerçekleşmektedir; ama 'Umde'nin oğlu ve Kâtip'in kendilerine ait müstakil bir bölümü bulunmamaktadır.

4.4.1. 'Umde (Muhtar)

Roman, 'Umde'nin yani Muhtar'ın 1952 Mısır devrimi sonrası, Cemal Abdünnâsır Dönemi'nde millileştirilen ve köylülerin toprak sahibi olmasını sağlayan toprak kanunuyla birlikte 1954 yılında el konulan topraklarının geri verilmesi hadisesiyle ve topraklarını geri alacak olan 'Umde'nin sevincini dile getirdiği cümleleriyle başlamaktadır. Okuyucunun 'Umde'nin nidasıyla selamlanması, onun roman içerisindeki ağırlığından kaynaklanmaktadır.

Devrim öncesi söz sahibi olan ve siyasi gücü bulunan kişiler, büyük toprak sahipleridir. Fakat devrim sonrasında bu topraklar, toprak reformu kanunuyla birlikte onların elinden alınmıştır. 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda Mısır'ın galip gelmesiyle birlikte, bu topraklar eski sahiplerine iade edilmiştir. 'Umde, toprakları ile birlikte gücü de iade edilen kişilerden sadece birisidir. Babası hayattayken alınan bu topraklar, 'Umde'ye nihayet tekrar tevdi edilmiştir. Tabii olarak bu gelişme, 'Umde için son derece sevindirici bir haberdir.

²² Mahmut Turan – Muhammed Hüseyin Dağ, "Mısır Tarihinde Enver Sedat Dönemi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/78 (Eylül 2018), 321.

Babası ölüm döşeğindeyken, topraklarının yabancıların elinde bulunduğu sürece ruhunun asla huzura kavuşamayacağını söylemiştir. Bu yüzden topraklarını geri almak, 'Umde için adeta bir şeref meselesidir.

Yazar Ka'îd, 'Umde'ye iade edilen topraklarla, aslında feodalizme gönderme yapmaktadır. 'Umde derebeyliğin, zorba gücün ve aynı zamanda köleliğin bulunduğu hiyerarşik örgütlenmenin bir simgesidir. Yazar, zengin toprak sahiplerinin çiftçi emeğiyle işlenen topraklarından elde edilen kârın az bir miktarını çiftçilere vererek onlar üzerinde söz sahibi oldukları döneme geri dönüldüğüne işaret etmektedir. Romanın ana gayelerinden biri, soylu ve avam sınıfları arasındaki tezada dikkat çekilmesidir. 'Umde, toprakları elinden alınmadan önce babasının köylülere nasıl davrandığıyla ilgili olarak şunu söylemektedir: "Emirlerine karşı gelenleri babamın bahçemizde bugün hâlâ bulunan okalıptüs ağacına astığına şahit olduğum günlerden bahsedeyim mi?"²³ Benzer şekilde 'Umde babasının bir ifadesini şöyle aktarmaktadır:

"Babam Mısır topraklarında iki çeşit insan var derdi: İnsanların çocukları ile köpeklerin çocukları. İnsanların çocukları, kelle başına yüz feddandan fazla toprak sahibi olanlardır. Hiç toprağı olmayanlar ise ikinci türden insanlardır. Bu iki aşırı uç arasında, basamaklarında envai çeşit insanın durduğu uzunca bir merdiven vardır: küçük toprak sahipleri, ücretli işçiler, ameleler ve işsizler."²⁴

Roman içerisinde, hiç kuşkusuz ki 'Umde ve babasının zihniyetindeki insanlar, cahilliğin temsilcisi ve terakkinin önündeki büyük bir engel olarak sunulmaktadır.

'Umde romanda çok eşli bir karakter olarak kurgulanmıştır. En küçük oğlunun doğumunun ardından hastalanan 'Umde, bir ameliyatla birlikte prostatını kaybeder. Prostatının alınışıyla birlikte erkekliğinin de sonunun geldiğini ve bunu kimsenin duymaması gerektiğini, eğer duyan olursa artık köyde 'Umde olamayacağını düşünür. Bu sırrını, onu görmeye dahi tahammül edemeyen ilk eşiyle ve üçüncü kez evlendiği için insanların aşağıladığı ikinci eşiyle paylaşmaktan çekinir. Geriye sadece en genç olan üçüncü eşi kalmaktadır. Bu sırrını üç eşiyle paylaşmaktansa sadece biriyle paylaşmayı tercih eder ve en sevdiği hanımı olan son eşiyle yaşamaya devam eder.²⁵

Sırrını bilen tek kişi üçüncü eşi olduğu için onu mutlu etmeye ve her isteğini yerine getirmeye çalışmaktadır. Onu sinirlendirmemeye ve üzmemeye dikkat eden 'Umde, sırrını saklaması için son eşini el üstünde tutmaktadır. Bir sabah 'Umde'ye üçüncü eşinden doğan tek evladı olan oğlunun askere çağrıldığı haberi gelir. Bu gelişme, 'Umde ve eşi için kara haber anlamına gelmektedir. Çünkü oğlunun annesi olan üçüncü eşi, tek evladı olan oğlunun askere gitmemesi için 'Umde'den elinden geleni yapmasını istemektedir. Annenin kendine göre sebepleri de vardır. Birinci sebep, oğlunun tek oğlu olması ve başka evladının olmamasıdır. İkinci sebep, 'Umde'nin ilk eşinden olan en büyük oğlunun 'umde oğullarını askerden muaf tutan kanundan yararlanarak askerlik yapmaması, bir diğer oğlunun da hafız olduğu için askerlikten muaf tutulmasıdır. Üçüncü sebep ise, üçüncü oğlunun askerlik

²³ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısr*, 18.

²⁴ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısr*, 19.

²⁵ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısr*, 8.

yapmaması için, 'Umde'nin 20 Mısır Cüneyhi ödeme yaparak ona bedelli askerlik yaptırmasıdır. Dolayısıyla 'Umde'nin üçüncü eşi, 'Umde'nin diğer oğullarının askerlik yapmaması için bulduğu yollar gibi bir yol bularak oğlunun da askerlikten muaf edilmesini istemektedir.²⁶

'Umde, sırrını bilen tek kişi üçüncü eşi olduğu için, onun isteğini yerine getirememekten son derece korkmaktadır. Öte yandan bilfiil savaşın olduğu bir dönemde oğlunu askere göndermek, onu bile bile ölüme göndermek manasına gelmektedir. Bu yüzden 'Umde, Kâtip'in sorununun halli için Müteahhit'le görüşmesi hususunda ona verdiği tavsiyeyi değerlendirmeye başlar. Müteahhit olarak adlandırılan bu şahsın gerçek ismini bilen yoktur. Söz konusu karakter kendisinden talep edilen her şeyi yapan bir figürdür. Aslında ilkokul öğretmeniye rüşvet ve sahte evrak düzenleme suçlarından hapse giren ve öğretmenlikten azledilen biridir. 'Umde de Müteahhit'e sorununa çözüm bulması karşılığında ne isterse verebileceğini söyler. 'Umde, Müteahhit'le görüşmeye giderek durumu anlattıktan sonra, Müteahhit 'Umde'ye oğlunun askere gitmemesini sağlayabileceğini ve bunun iki çözümünün olduğunu söyler. Ucuz ve kolay olan çözüm, 'Umde'nin oğlunun yurtdışına giderek askere çağırılma yaşını bitirinceye kadar yurtdışında kalmasıdır. 'Umde bu çözümü, annesinin oğlundan ayrılması söz konusu olamayacağından kabul edemez. Zor olan ikinci çözüm ise, 'Umde'nin oğluyla aynı gün doğan ve ona benzeyen bir gencin bulunması ve bu gencin 'Umde'nin oğlu yerine askere gitmesidir. Bu çözüm uygulanırsa 'Umde'nin oğlunun beş yıl kadar köyden uzaklaşması gerekmektedir. Oğlundan bir süre dahi olsa uzak kalma düşüncesi 'Umde'nin canını sıkmıştır; ama başka bir çözüm de bulamadığı için bu plandan başka bir çıkar yolu kalmamıştır.²⁷

4.4.2. Müteahhit

Müteahhit, eski bir ilkokul öğretmenidir. Rüşvet sebebiyle işinden atıldığı için yasal olmayan işlere girmiş ve bu yüzden de öğretmenlikten azledilmiştir. Köy halkı kendisine Müteahhit namıyla hitap etmeye başlamıştır. Gerçek ismini hatırlayan dahi yoktur. Bu yüzden romanda da gerçek ismi geçmemektedir. Sadece sıfatını ve mesleğini kaybetmekle kalmamış, aynı zamanda köylüler ve öğrencileri tarafından da aşağılanan ve saygı görmeyen birisi haline gelmiştir.²⁸

Müteahhit, roman içerisinde kendisine tahsis edilen bölümde, yaşadıklarını ve uğradığı zulmü okuyucuya net bir şekilde aktarmaktadır. Kız kardeşi dul bir annedir; oğlu askerlikten muaf tutulduğu için, askerlik zamanı geldiğinde muaf olduğunu kanıtlamak için askerlik dairesinden bir belge alması gerekmektedir. Müteahhit ve yeğeni birlikte İskenderiye'deki askerlik şubesine gerekli belgeyi almak için gittiklerinde, civar köyden bir subayla karşılaşır. Bu subay Müteahhit'e yardıma ihtiyacı olduğunda onu arayabileceğini söyler ve yeğenin gerekli belgesini aldıktan sonra köye dönerler. Çok geçmeden köy halkı, Müteahhit'in yeğenin askerlikten muaf olmasıyla ilgili işlemleri gerçekleştirdiğini öğrenmiştir. Köy halkı arasında hemen yayılan bu haberle birlikte, resmî işlemlerde

²⁶ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısır*, 9-10.

²⁷ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısır*, 15.

²⁸ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısır*, 11.

yardıma ihtiyacı olan kişiler Müteahhit'e başvurmaya ve karşılığında istediği meblağı ödemeyi kabul ettiklerini söylemeye başlamışlardır. Müteahhit de subayla iletişime geçerek köylülerin işlemlerini yapmaya başlamış ve kısa sürede ikisi de çok zengin olmuştur. Müteahhit, doğmamış kişilerin adına nüfus cüzdanı çıkartabiliyor, mevcut olmayan arsalar için satış işlemi yapılmış gibi gösterebiliyor, tarlaların sınırlarını değiştirebiliyor ve insanlara içerikleri hakkında bir bilgisi olmadıkları belgeleri imzalatabiliyordur. Kısaca mesele ne kadar zor olursa olsun, ilgili makamlarda tanıdığı kişiler ve rüşvet aracılığıyla her işin üstesinden gelebiliyordur. Müteahhit yaptığı tüm bu işlemlerle insanlara iyilik yaptığı ve onları zor durumlardan kurtardığı fikrindedir. Fakat bir süre sonra yasa dışı işlemler yaptığı yayılınca bu duruma karşı olan kişiler yetkili makamlara başvurarak şikâyetle bulunmuştur. Müteahhit hakkında kovuşturma açılmış ve tutuklanarak kefalet karşılığı serbest bırakılmıştır. Fakat açığa alınıp işini de kaybetmiştir. İşlediği bu suçlardan sonra öğretmenlik mesleğinden men edilmiş ve geriye sadece "Müteahhit" sıfatı kalmıştır. Başına birçok olayın gelmesine rağmen yine de para kazanmak için resmî devlet dairelerinde tanıdıkları aracılığıyla aynı işlere devam etmiştir. 'Umde, oğlunun askerden muaf olmasını sağlayabileceğine inandığı için, Müteahhit'in kapısını çalmıştır.

Romanda müteahhit karakteri, Mısır'a dış yardım sağlayabilmek ve komşu ülkelerin sermayelerinin ve yabancı yatırımların Mısır'a gelmesini kolaylaştırmak amacıyla uygulanan İnitah (Açılma) Politikasını temsil etmektedir.²⁹ Bu politika ile Mısır'da özel sektörün kapıları açılmıştır. Müteahhit karakteri de kendi maddi menfaatlerini düşünerek her çeşit yolsuzluğu gerçekleştirebilmekte ve merhamet duygusu hissetmeden, kendisinden istenilen bütün görevleri yerine getirmektedir. Toplumda bozulma ve çözülmeye zemin hazırlayan bu durum, ülkedeki mevcut problemlere işaret etmektedir.

4.4.3. Bekçi

Bekçi karakteri, Masrî'nin babasıdır. Cemal Abdünnâsır Dönemi'nde, Toprak Islahı Kanunu ile bir miktar toprak sahibi olan çiftçilerden birisi de odur. Yasal emeklilik yaşına kadar bekçilik yapmıştır. Emekli olduktan sonra maaşının iyice düşmesiyle maddi yönden zor günler geçirmeye başlamıştır. Bir gün 'Umde ile karşılaştığında, kendisinden özel mülkiyetine geçen topraklarında ve ahırlarında bekçilik yapmasını istemiştir. Maddi durumu son derece kötü olan Bekçi, bu teklifi kabul etmek zorunda kalmış ve 'Umde'nin özel mülklerinde bekçilik görevine başlamıştır. Bir süre sonra mahkemenin, topraklarını 'Umde'ye iade etmeye karar verdiği haberiyle Bekçi ve ailesi gelecek kaygısına düşmüştür. Bu sırada 'Umde, konuşmak için Bekçi'yi evine çağırmıştır. 'Umde, Bekçi'den oğlunun kendi oğlu yerine askere gitmesini ve bunun karşılığında Bekçi ne isterse vereceğini, aynı zamanda da topraklarının onda kalacağını ifade etmiştir. Bekçi, bu teklifi kabul edemeyeceğini söylese de 'Umde ve Kâtip düşünmesi için müddet tanımıştır. Bekçi iki gün düşünmek için süre istemiş ve sonrasında olanlar hakkında hiçbir açıklama yapmamıştır. Fakat düşüncelerini daha sonra şöyle dile getirmiştir: "Meçhul geleceği görebilmiş olsaydım

²⁹ Özlem Tür, "Mısır'da Ekonomik Kalkınma Çabaları", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 41 (Ekim 2009), 189.

eğer, yaptığım seçimi asla yapmazdım”.³⁰ Meçhul gelecek, oğlu Masrî'nin şehit olmasıdır. Bekçi olanlardan sonra pişmanlık duymuştur. Bu yüzden de oğlunun şehit olmasından ve sonrasında gerçekleşen olaylardan bahsetmemektedir. Kendi bölümünde hadiseleri anlatmak istememesini de şöyle dile getirmektedir:

“Belki bana kızacaksınız ve sizi oyaladığımı söyleyeceksiniz. Size sadece anlatmak istediğim kadarını anlattığımı, sonra da en önemli kısmına geldiğimizde yan çizdiğimi söyleyeceksiniz. O trajik sabahta Masrî ile aramda geçenler sır değil, istediğiniz yerden öğrenin olanları, ama asla benden duymayacaksınız.”³¹

Bekçi, kişiliği, fakirliği ve çaresizliğinden dolayı, ‘Umde tarafından sömürülmüştür. Aynı zamanda geçmişte ve günümüzde hakkı yenilen her Mısır vatandaşını temsil etmektedir.

4.4.4. Masrî'nin Arkadaşı

Roman içerisinde, bu karakterin asıl ismine yer verilmemiştir. Masrî'nin askerdeki tek arkadaşıdır. Masrî'nin sırrını anlattığı tek kişidir. Bölükte Kâtip olarak görev yapan Masrî'nin arkadaşı onun verdiği bilgilerden, açıklamalarından ve davranışlarından şüphelenmiştir. Şüphelenmesine sebep olan beyanları ise Masrî'nin beş kız kardeşi olduğunu ve ailenin tek erkek evladı olduğunu söylemesi, askere çağrılmadan önceki işinin öğrencilik olduğunu belirtmesidir. Ağzından bu bilgileri kaçırarak Masrî ve arkadaşı yakınlaşmaya başlamıştır. Bir süre sonra Masrî içindekileri daha fazla tutamayarak arkadaşına ayrıntısıyla tüm olan biteni anlatmıştır. Masrî orduya katıldıktan sonra ‘Umde, bir yolunu bularak babasına topraklarını vermemiştir. Bu bilgiyi öğrenen Masrî, komutanına tüm olan biteni anlatmak istemiş, fakat tam komutanla görüşme yapacağı gün Mısır’da olağanüstü hal ilan edilmiş ve cepheye asker göndermek için orduda hazırlıklara başlanmıştır. Vatan topraklarının tehdit altında olduğunu gören Masrî de komutanına olanları anlatmak yerine susmayı tercih edip gönüllü olarak Süveyş Kanalı cephesine gitmiştir. O askere gittikten bir gün sonra da arkadaşı, Masrî'nin yanında olmak istemiş ve o da gönüllü olarak cepheye gitme kararı almıştır. Böylece cephe de onunla birlikte olabilecek ve Masrî'yi yalnız bırakmayacaktır. Cepheye geçen iki haftadan sonra Ramazan ayının bir gecesinde Masrî'nin boynuna şarapnel saplanmış, midesinden yaralanmış ve sol ayağı parçalanmıştır. Fakat kendisine verilen görevleri yapmaya devam etmiş ve çok kan kaybettiğinden dolayı birden bayılmıştır. Bu haldeyken Masrî, arkadaşından gerçekleri gün yüzüne çıkarmasını istemiş, ‘Umde'nin oğlu olarak değil şehit Masrî olarak anılmayı arzulamıştır. Masrî ateşler içinde sayıklarken arkadaşı bir an dahi onu yalnız bırakmamış ve son nefesine kadar yanında kalmıştır. Masrî'nin cenazesini köyüne götüren de yine vefalı arkadaşı olmuştur.

Masrî'nin arkadaşı aynı zamanda kendi neslinin bir anlatıcısı ve savaşın başlamasıyla birlikte çeşitli zorluklarla karşılaşılan dönemde yetişen bir gençtir. Yaşadığı dönemle ilgili şunları söylemektedir:

³⁰ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısır*, 88.

³¹ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısır*, 88.

“Her neslin bir kaderi vardır; örneğin, bizim nesil Mısırlılar. Devam edeyim mi? Bizim neslimiz Mısır evlatlarının en büyük emeli, onlara ulaşma gücümüzden kat kat üstündü ve bir adım attığımızda ayağımızın altında sağlam bir zemin bulamadık. Bulutlara bakmak için başımızı kaldırdık, fakat gökyüzü üzerimizden kayboldu. Elimizi gerçeğin üzerine koyduğumuz anda liderimiz (dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır’dan söz ediyor) tam ona daha çok ihtiyacımız varken şehadete ererek bizi bırakıp gitti.”³²

4.4.5. Subay

Romandaki bu karakter, yedek subay vasfıyla, sosyal hizmet subayı olarak görevini icra etmektedir. Subayın görevi, şehit askerlerin cenazelerini ailelerine teslim etmek üzere memleketlerine götürmektir. Masrî'nin cenazesini köyüne götürme görevi de ona verilmiştir. Masrî'nin arkadaşı da onunla gelmek istemiş ve bir grup askerle birlikte yola çıkmışlardır. Köy yoluna yaklaştıklarında, yol kenarında araç bekleyen bir kişiyi görmüşler ve onun da aynı köye gittiğini öğrenmişlerdir. Hem yolu göstermesi hem de onun daha fazla beklememesi için adamı da araçlarına alarak köye doğru yola çıktıklarında adam, köye kimin cenazesini teslim etmek için geldiklerini sormuş, subay da “‘Umde'nin oğlunu” cevabını vermiştir. Adam ise, ‘Umde'nin oğullarından hiç birisinin askerde olmadığını ve şehit olan askerın ‘Umde'nin oğlu olmasına imkân olmadığını dile getirmiştir. Subay bu durumdan şüphelenerek kendisine teslim edilen şehidin eşyalarının arasından kimlik belgesini adama göstermiştir. Adam, karttaki fotoğrafın gece bekçisinin oğlu Masrî'ye ait olduğunu, fakat ismin ‘Umde'nin oğlunun ismi olduğunu belirtmiştir. Köye vardıklarında ilk olarak ‘Umde'nin *devârına* gitmişlerdir. Adam ‘Umde'nin küçük oğlunun da orada bulunduğunu dile getirmiştir. Subay, ‘Umde'nin küçük oğluna ismini ve kendisiyle ilgili başka ayrıntıları sorarak gerçeği öğrenmiştir. ‘Umde her ne kadar subaya cenazeyi teslim edip gitmesini söylese de olayı öğrenen köylüler ve Subay ilçe karakoluna doğru yönelmişlerdir. Subay, karakola vardıklarında nöbetçi polis memuruna durumu açıklayarak soruşturma açmasını talep etmiştir. Öğrendiği olay karşısında şaşkına dönen Subay, adaletin yerini bulması için elinden ne geliyorsa yapmaya hazırdır. Bu durum karşısında Subay, okuyucuya şunları aktarmaktadır: “Bu eşi benzeri olmayan, çok zekice işlenmiş bir suçtu. Bir soygun, cinayet veya evrakta sahtecilik değildi. Henüz adı bilinmeyen bir suçtu, çünkü daha önce Mısır’da veya başka bir ülkede hiç işlenmemişti.”³³

4.4.6. Müfettiş

Romandaki Müfettiş karakteri, olayla ilgili soruşturmayı başlatan kişidir. Tanıkları sorguya çekerek olayı çözmeye çalışmıştır. Masrî'nin babası ve Müteahhit olanları itiraf ederken ‘Umde suçunu itiraf etmemekte ısrarcıdır. Müfettiş'in çözmesi gerektiğini düşündüğü asıl mesele, “Bekçinin oğlu, ‘Umde'nin oğlunun yerini alarak çatışmada öldüğüne göre, bu ikisinden hangisinin şehit sayılması gerekir?” konusudur. Aynı zamanda merhumun varisinin kim olduğu konusu önem arz etmektedir. Çünkü şehit haklarından faydalanacak kişi, mevcut duruma göre ‘Umde sayılmaktadır. Gerekli soruşturmaları yapan

³² Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısr*, 94.

³³ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısr*, 132.

Müfettiş, suçun asıl failinin 'Umde olduğuna ve suç ortağının da Müteahhit olduğuna karar vermiştir. Bunun üzerine Müfettiş, Müteahhit'i ve 'Umde'yi suçunu kabule zorlayacağını düşünerek tutuklama emri çıkartır. Fakat olayı soruşturmaya devam eden Müfettiş, soruşturma dosyasını kapatması ve cenazeyi defin ederek bu konuyla ilgilenmeye son vermesi hususunda bir talimat alır. Aynı zamanda üst düzey bir yetkili tarafından da çağrılmıştır. Müfettiş yanına gittiğinde yetkili ona köylülerin bir hikâye uydurarak 'Umde'ye kumpas kurduğunu, bekçinin oğlunun da seçkin insanlarla bağı olmasını istediği için kendisinin 'Umde'nin oğlu olduğunu söyleyerek 'Umde'yle yakınlık kurmak için yalan beyanat verdiğini dile getirmiştir. Yetkili, Müfettiş'ten dosyayı kapatmasını ve tüm belgeleri ona teslim ederek bu soruşturmayı aklından çıkarmasını istemiştir. Dolayısıyla şehit Masrî, 'Umde'nin oğlu olarak defnedilmiş, kendi adıyla şehit olarak anılmaktan dahi mahrum bırakılmıştır. Ailesi ise şehit maaşından ve haklarından yararlanamamıştır. Müfettiş karakteri, hak ve hukuk gözeten, adaletin yerini bulması için çaba sarf eden devlet yetkililerini ve bir grup vatandaşı temsil etmektedir.

Romadaki olaylar, anlatıcıların bakış açılarına göre değişiklik göstermektedir. Örneğin; Masrî'nin savaşta bir başkası yerine şehit olması hususunda, devlet memuru olan bir askerî müşavir, soruşturma esnasında şunları söylemektedir:

"Masrî'nin savaşta ülkesi uğruna şehit olması onun için yeterli. Hayatını hangi isim altında feda ettiği önemli değil; önemli olan, ülkesi, ailesi ve Mısır halkı uğruna kanını dökmüş olması. Kanını Masrî olarak mı dökmüş 'Umde'nin oğlu olarak mı veya nasıl dökmüş bu sonraki mesele."³⁴

Fakat söz konusu olay için Subay şunları söylemektedir:

"Adamın ('Umde) sözleri, bunun düpedüz suç olduğunu anlamamı sağladı. Ellerime tabuttaki cesedin kanı bulaşmış gibi hissettim. Bir şeyler yapmalıydım. Bu eşi benzeri olmayan, çok zekice işlenmiş bir suçtu."³⁵

Bu iki farklı kişinin iki farklı görüşüne bakıldığında, anlatıcıların romadaki konumlarına, kişiliklerine ve vicdanlarına göre çeşitli bakış açıları geliştirdikleri görülebilmektedir.

Sonuç

Yusuf Ka'îd'in en meşhur eseri olarak görülen *el-Harb fî Berri Mısır*, Modern Arap Romanının en iyi örneklerinden birisi kabul edilmiş ve 1978 senesinde yayımlanmasından itibaren, pek çok kesimin olumlu veya eleştirel ilgisini üzerine çekmeyi başarmıştır. Eser, Mısır sınırlarını fazlasıyla aşarak, başlıca dünya dillerine çevrilmesinin de etkisiyle, uluslararası bir üne kavuşmuştur. Toplumsal sorunlara parmak basan bu roman, en iyi yüz Arap romanı listesinde dördüncü sırada yerini alarak günümüze kadar şöhretini korumuştur. *el-Harb fî berri Mısır*, 1991 yılında *el-Muvâtinu'l-Mısri* adıyla sinemaya da

³⁴ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısır*, 143.

³⁵ Ka'îd, *el-Harb fî berr Mısır*, 132.

uyarlanmıştır. Film, daha sonra 17. Moskova Uluslararası Film Festivali'ne katılarak uluslararası düzeyde de tanınır hale gelmiştir.

Yusuf Ka'îd, başarılı, ama fakir bir Mısırlı gencin, köy muhtarının oğlunun adına askerlik görevini yerine getirmeye mecbur tutulmasını anlattığı romanında, söz konusu gencin savaşta şehit olduğunu kurgulayarak çeşitli mesajlar vermeyi amaçlamaktadır. Yazar, anlatıcılar aracılığıyla ideolojisini ve görüşlerini başarıyla aktarmaktadır. Anlatma tekniği kullanılarak kaleme alınan bu roman, altı anlatıcının anlatımıyla okuyucuya sunulmuş ve altı bölüm halinde telif edilmiştir. Dolayısıyla romana 'çoğul anlatıcının' hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Fakat bu anlatıcılar içerisinde, romanın başkışisi olan Masrî bulunmamaktadır. Başkışiyi nitelemek için sıklıkla kişi tanıtımı yapılmakta ve iç çözümleme tekniği kullanılarak anlatım desteklenmeye çalışılmaktadır. Aynı zamanda Yusuf Ka'îd, gerek gördüğü yerde geriye dönüş tekniğini kullanarak geçmişteki olaylarla ilgili okuyucuyu bilgilendirmiş, daha sonraki konular için okuyucuyu hazırlamıştır. Uzun zaman dilimleriyle okuyucuyu sıkıkmamak ve konu bütünlüğünden çıkmamak için, bazı olayları özetleyerek aktarmaya çalışmış, gerek duymadığı ayrıntılara yer vermeden, olay akışını bozmayarak özetleme tekniğine başvurmuştur.

Zulüm ve mahrumiyetin boyutunu okuyucuya iletme amacı güden Yusuf Ka'îd, Masrî'yi anlatma görevini diğer anlatıcılara vererek okuyucuya bir mesaj vermeyi amaçlamış olabilir. Söz hakkı ve kişisel hürriyeti kısıtlanarak Masrî'nin hayatının elinden alınmasına dikkat çekilmek istenmiş olması olasıdır. Romanda, toplumda bulunan iki farklı sınıf ve bu sınıflar arasındaki fark, 'Umde ve Masrî ile birlikte ailesi üzerinden ele alınmaktadır. 'Umde siyasi gücün, zenginliğin, zulüm ve feodalizmin simgesi iken Masrî ve ailesi hakları ellerinden alınan, mağdur edilen serfleri ve aynı zamanda halkı simgelemektedir. Romanda siyasi otoritenin yanlış kişilerin eline geçmesiyle çeşitli toplumsal, insanî ve ahlakî krizlere yol açılabileceğinden söz edilmektedir. Beşeri ve sosyal değerleri, tek bir olay üzerinden aktardığı bu romanda, çeşitli anlatım tekniklerini kullanan yazar, esasen kendi fikirlerini açıklamıştır.

Yusuf Ka'îd, yazdığı bu romanından ve diğer bazı eserlerinden dolayı birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Anavatanı olan Mısır'a savaş açtığı düşünülerek ve kendi ülkesini kötülediği ithamlarıyla eleştirilmiş, aynı zamanda da vatanı olan Mısır'ı savunduğu için hakkında çeşitli tenkitlerde bulunulmuştur. *el-Harb fî berri Mısr*, sosyal eleştiri edebiyatı örneklerinden biri olarak kabul edilebilir. Aynı zamanda siyasî, ahlakî, eğitimsel ve ekonomik alanlarda meydana gelen toplumsal çözümlenin sonucu olan olayları, açık bir dille aktaran bir roman olma özelliğine sahiptir.

Kaynakça

- Ayyıldız, Esat. "Ahmet Şevki'nin Mısır İstiklalinin Müdafaası İçin Sömürge Yöneticisine Hitaben Nazmettiği Lâmiyye'sinin Tahlili". *Arap Edebiyatında Vatan ve Bağımsızlık Mücadelesi*. ed. Ahmet Hamdi Can – İhsan Doğru. 1-26. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler, 2021.
- Ayyıldız, Esat. "et-Tayyib Sâlih'in 'Mevsimu'l-Hicre İle's-Şemâl' Adlı Romanının Tahlili". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 58/1 (Haziran 2018), 662-689. <https://doi.org/10.33171/dtcjournal.2018.58.1.31>
- Ayyıldız, Esat. "Necîb Mahfûz'un Hân el-Halîl Adlı Romanındaki Psikanalitik Yaklaşımlar". *Filoloji Alanında Yeni Ufuklar*. ed. Mehmet Cem Odacıoğlu. 77-99. Ankara: Gece Kitaplığı, 2019.
- Er, Rahmi. *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*. Ankara: Vadi Yayınları, 2012.
- Harmancı, Hasan. "Abdurrahman Munîf'in el-Escâr ve İğtiyâlu Merzûk Adlı Romanının Teknik Yönünden İncelenmesi". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2013), 67-96.
- Ka'îd, Yusuf. *el-Harb fî berr Mısır*. Kahire: Mektebetu Medbûlî, 1411/1991.
- Koç, Celal Turgut. *Tayyib Sâlih ve Romancılığı*. Konya: Palet Yayınları, 2018.
- Kuzu, Burhan. "Hukuk Devleti ve Hukuk Zihniyeti". *Akademik Araştırmalar Dergisi* 11 (2001), 1-25.
- Sâlimî, Zehra – Saide, 'İvâc. *el-Eb'âdu's-siyâsiyye fî rivâyeti 'el-Harb fî berri Mısır'*. el-Mesîle: Câmî'atu Muhammed Bûdiyâf, Kulliyetu'l-Âdâb ve'l-Luğât, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Şevâbke, Sümeyye Süleyman Ali. "el-Mîtâkis tecrîben rivâ'iyyen: Kirâ'etun fî a'mâlî'r-rivâ'î el-Misrî Yusuf el-Ka'îd: 'el-Harb fî berr Mısır' ve 'Yehdus fî Mısır el-ân' ve Sülâsiyyetu 'Şekâvâ'l-Misrî el-Fasîh". *Mecelletu Câmî'ati'n-Necâh li'l-Ebhâs (el-'Ulûmu'l-İnsâniyye)* 3/27, 639-666.
- Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı 1: Romanın Unsurları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 11. Basım, 2012.
- Tepebaşılı, Fatih. *Roman İncelemesi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2. Basım, 2019.
- Turan, Mahmut – Dağ, Muhammed Hüseyin. "Mısır Tarihinde Enver Sedat Dönemi". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/78 (Eylül 2018), 306-323.
- Tür, Özlem. "Mısır'da Ekonomik Kalkınma Çabaları". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 41 (Ekim 2009), 183-194.
- Yıldız, Ahmet. "Abdulvehhâb 'İsâvî'nin ed-Dîvânü'l-İsbatî İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi". *Akif* 51/1 (ts.), 66-95. <http://dx.doi.org/10.51121/akif.2021.16>
- Yıldız, Musa. *Necîb Mahfûz'un Sembolik Romanları*. İstanbul: Akdem Yayınları, 2020.